



# Mendebaldeko euskerea eta *Bizkaie!*: euskerazko kazetaritzan burua atara guran



Koldo Isasi



euskarazko **kazetaritzaren** I. kongresua

## **1.- Mendebaldeko euskerearen nondik norakoak**

### 1.1.- Historia laburra

Mendebaldeko euskerearen jatorriaren harian, sarritan lotu izan da hizkuntzalariek autortzen deutsien eremu geografikoa eta erromatarren sasoian bertan bizi ziran tribuen banaketeagaz. Harrigarria da bardinak izatea bizkaierearen gaurko mugak eta orduko karistioenak.

Horrezaz gan, eleizbarrutien eremuak be bat datoz euskalkien muga geografikoakaz. Bizkaierearen eremua Kalagorriko eleizbarrutiaren menpean egon zan, eta hegoaldeko ganerako euskalkiak, barriz, Iruñekoaren menpean. Azpimarratzekoa da Araba osoa eta Nafarroako haran bat (Ameskoa) Kalagorriko eleizbarrutian egozala eta, ezaguna danez, hango berbeten mendebaldeko kutsua nabarmen-nabarmena da. Dana dala, ez dau emoten, Arabako euskerea bizkaiera hutsa zanik; nortasuna berezia eukan, bizkaierearen ezaugarri asko euki arren.

Yrizarrek 1970. urtean egindako ikerlanaren arabera, bizkaieraz 200.000 lagunek egiten eben berba, eta Euskal Herriko lehenengo euskalkia zan hiztunen kopuruari jagokonez. Kontua da azken 30 urteotan euskerearen egoerea asko aldatu dala Bizkaian, eta euskeraz egiten daben lagunak askozaz be gehiago dirala gaur egun, zorionez; dana dala, ez dago jakiterik zehatz-mehatz zelakoa izan dan bizkaieraz berba egiten dabenen eboluzinoa. Begi bistakoa da hezkuntza sistemeari esker, euskeraz ikasi daben askok euskera batuaz ikasi dabena eta ez bizkaieraz.

### 1.2.- Literatura klasikoa

Bizkaierea, literatur euskalki legez, ez zan berandura arte landu. Egon egon dira bizkaieraz idatzitako testuak baina, esandako moduan, literatur hizkuntzearen eregiteari jagokonez, bizkaierea ez zan XIX. gizaldira arte literatur euskalki bilakatu. XVI. mendekoak dira lehenengo idazlanak, eta idazkiotan gipuzkerea baino landuago agertzen jaku. Dana dala, XVII. eta XVIII. mendeetan nabarmena izan zan beheraldia. Lapurterek euki eban hasikeran garapenik handiena eta gero, Larramendiren ondorengo berpizkundeagaz, gipuzkerea indartu zan gehien.

Bizkaierazko literaturearen urterik garrantzisuenak 1802-1803 izan ziran, eta idazle bi nabarmendu ziran gehienbat: Mogel eta

Añibarro. Duda barik, idazle handi bi horreek eregi eben bizkaiera idatzia, bide desbardin bi urratu baebezan be. Mogelek Markinako eskolea deitutakoa sortu eban, eta Arratiako eskolea, barriz, Añibarrok. Edozelan be, XIX.eko lehenengo urteetako loraldiaren ostean, mendearen erdialdean, bizkaieraz idatzitako literatura nabarmen gitxitu zan. Kontuak kontu, XIX. mendearen azken hamarkadan berpizkundera etorri zan barriro, eta urte horreetan bizkaieraz argiratutako liburu eta artikuluen kopuruak gora egin eban, aurreko garaietan baino askozaz gehiago. Oso garrantzitsuak izan ziran urte horreetan sortutako lehenengo aldizkariak, Euskalzale eta Ibaizabal esate baterako, R.M. Azkueren zuzendaritzapean. Euzkadi izeneko aldizkaria be plazaratu zan, geroago egunkari bilakatu zana. Euskalzaletasuna be, asko garatu zan sasoi horretan, eta horregaitik euskerearen ganeko idazlan asko eta asko argitaratu ziran. Arlo honetan aitatu beharrekoak dira izen batzuk: Resurrección María Azkue, Sabino Arana Goiri eta Arrandiaga. Zoritxarrez, susperraldi horretan, uko egin jakon bizkaierearen aurreko literatur tradizioari eta literatur hizkuntza barri eta "garbi" bat eregiteari ekin jakon: hiperbizkaiera hain zuzen, ganerako euskalkietatik ahalik eta urrunen joateko ahalegina.

### 1.3.- Oraintsuko ahaleginak

Gerra ostean, Arantzazuko frantzizkotarrek gramatikaren gainean egindako ekarpenak sano garrantzitsuak izan ziran. Joseba Intxaustiren *Euskal-Aditza. Gipuzko-bizkaierak* (1960) gramatika euskalki literarioen tradizioan oinarritu zan; tradizio zaharraren iturrira jo eban Eusebio Erkiagak bere literaturgintzean eta era apalagoan Aresti edo Irigoienek eta Mikel Zaratek, Derioko Seminarioan eta Udako Euskal Ikastaroaren gerizpean landu ebazan idazlanetan. Derioko Udako Euskal Ikastaroa da 1970etik gora bizkaierazko eredu idatziaren eta haren literatur emoitzearen ikaskuntzan saiorik gehien egin dituana. 1977tik aurrera, barriz, Labayru Ikastegia arduratu zan bizkaiereaz. Beranduago, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak, Euskara Zerbitzuaren bidez eta Labayru Ikastegiko irakasleak alkarlanean, oinarritzko arau batzuk finkatu ebazan: *Bizkaieraren idatzizko arauak. Deklinabidea eta aditza* (1983) eta *Bizkaierazko Joskera* (1984).

Aitatutakoez gan, mendebaldeko euskerea suspertzeko ahaleginean, Ibaizabal argitaletxea, Bizkaia Irratia, ikastola, idazle eta aldizkari batzuk Bizkaiko Batzar Nagusiak eta udal batzuk nahitaezkoak izan dira. Azken urteotan, barriz, Mendebalde Alkartearen ekarpena eta ibilbide laburra izan dauan *Euskaldunon Egunkariaren Bizkaia* gehigarria oso garrantzitsuak izan dira.

#### 1.4.- Gaur egungo bizkaiera eredua

Mikel Zaratek esaten eban legez, euskera ona ikasi gura dabenak jo bei idazle zaharretara eta herriko hiztun onengana. Ideia horri eutsita, gaur egun, gehienok erabilten dogun bizkaiera eredua tradizio idatziaren eta ahozko euskera biziaren ardatzetan oinarritzen da.

Kontuak kontu, mendebaldeko euskerearen eredu jagia eregite prozesuan dago eta orain arteko ahaleginak gorabehera, makinatxu bat dira lexiko, morfologia eta sintaxi mailako zalantzak. Esangura horretan, norberaren kaleko, lagunarteko zein familiako berbete berezi eta ugariez gan, komunikabideotan, administrazioan, irakaskuntzan, zein itzulpenen munduan gabiltzanontzat eta eredu jagia behar dogunontzat nahitaezko tresna bihurtu da Labayru Ikastegiak argitaratutako Bizkai Euskerearen Jarraibide Liburua.

## **2. Euskara batua eta mendebaldeko euskerea**

Euskaltzaindiak 1968ko Arantzazuko biltzar nagusian euskaldun guztien arteko lokarria izateko asmoagaz euskera literarioa beharrezkoa zala erabagi eban eta ordutik joan dira bai urte batzuk.

Euskera batuak idatzizko zereginetan ezelako eragozpenik barik erabili ahal izatea ekarri eban eta euskerea kultura hizkuntzea izateko atea zabaldu eban horrek; beste edozein lekutako euskaldunakaz alkar ulertzeko eta komuniketako modua erraztu eban, euskera batuari esker euskaldun barriak ugaltu egin ziran eta euskerea alderdi erdaldunetara be zabaldu egin zan beste onura batzuen artean.

Hori guztia onartuta, mendebaldeko berbetearen indarra eta nortasuna ukatzerik be ez dago eta ezin ahaztu mendebaldean euskerea bizirik dagoala eta egon dala historian, batez be, XIX. mendetik hona. Euskalkiaren eremua zabala da eta sartaldeko eta sortaldeko azpieuskalkiak bereiztu behar dira.

Gauzak holan, euskalki guztien ekarria aintzat hartuta eregi beharreko ereduaren erdialdekoek hartu eban indar gehien, mendebaldeko euskerearen eta, oro har, euskerearen kaltetan. Zorionez, euskalkiakazko eta, batez be, mendebaldeko euskalkiagazko kontrako jarrera apaldu dala esan leiteke eta, gaur egun, banakaren bat kenduta mundu guztiak onartzen dau euskalkien indarra eta bizitasuna. Errespetua da giltza. Euskera batua eta euskalkiak alkarren osogarri eta aberasgarri dira eta batek bestea zapaldu beharrean, berbete modu bat aukeratzen danean bestearen

aberastasuna erabilten jakin behar da. Beste kontu bat da egoera bakotxean ze berbeta erabili behar dan zehaztea.

Edozelan be, euskerazko kazetaritza aztertzen gagozanez, mendebaldeko euskerearen balioa aldarrikatu eta mendebaldeko euskerea definiduteko sasoi bateko 'berbeta baldarra', 'basatia', 'erderakadaz jozia' lako perlak baztertu behar dira.

Sartaldeko zein sortaldeko ekarpenak aintzat hartuko dituan mendebaldeko euskera normalizatuaren eredu jagia aukeratuz, gizarteko eta eguneroko jarduera guztietan erabilteko modukoa da eta zer esanik ez komunikabideotan.

### **3.- Komunikabideak, teknologia barriak eta mendebaldeko euskerea**

#### 3.1.- Azken urteotako iraultzea

Munduan zabal dabilen jokereagaz bat eginda, Euskal Herrian be komunikazinarako beharizan handia dago eta horren erakusgarri azken hogeita hamar urteotako eboluzinoa: bolada batean ia ezinezkoa emoten ebana errealdade bihurtu da, izan be, egunkari, irradi eta telebista nazional banaz gan, zabalpen eremu desbardinako astekariak be badagoz; baita, herriz herri, eta sektorez sektore osotzen joan dan komunikabide txiki eta erdi mailakoen sare zabala. Gaurko egoerea hainbat lagun, alkarte, gizarte-mobimentu eta erakunderen ahalegin eta alkarlanen ondorioa izan da. Gaur egun, 500 bat profesional dabiz kazetaritzan beharrean eta 250etik gora komunikabide horren lekuko dira. Hori guztia, 779.788 hiztuneko herrian.

#### 3.2.- *Bizkaie!*, Bizkaierazko Aldizkari Elektronikoa

*Bizkaie!*, Bizkaierazko Aldizkari Elektronikoa irabazi asmorik bako Bizikai Alkarte Kulturalaren ekinbidea da eta 2002ko apirilaren 8an agertu zan Sarean 0 zenbakia. Oraintxe 84. zenbakia dago Sarean, zemendiaren 8an argitaratutakoa.

Bizkaiera hutsean Interneten dagoan askotariko aldizkari elektronikoa bakarra da, edukinak astero eguneratzen dituana eta jorratzen doguzan gaiak, besteak beste, ondokoak dira: azken orduko barriak, alkarrizketak, euskerea, kulturearen arlo desbardinak, literatura, pintura eta bestelakoak, bertsolaritza, musikea, bidaia-kronikak, eretxia, antxinako kontuak, euskaldunak munduan, gastronomia (sukaldaritza, enologia, dietetika eta nutrizinoa), informatikoa, zinea...; irakurleen txokoa erabiltzaileek euren ekarpenak egiten

dabez, zeozeren barri emoteko, kritikaren bat egiteko, gai zehatzen baten gainean eretxia emoteko zein argitaratutakoei erantzuteko.

Hasikeran edukinak hamabostero eguneratzen bagenduzan be, azken urtebetean, astero eguneratzen doguz eta 'Agendea' eta 'Barriak Barri' ataletan, gaurkotasuneko barriak emoteko ataletan, informazinoa jaso ahala igoten dogu.

Kolaboratzaileen artean, idazle, irakasle, lizentziadun eta doktoreak, bertotan adituak, marrazkilariak, bidaiariak, sukaldariak, enologoak, dietistak, itzultzaileak eta informatikoak tarteko, talde zabalagaz behar egiten dogu.

### 3.2.1.- Buber Saria

Erabiltzaileen euren ekarpen eta kritikei erantzunez, *Bizkaie!*ren kalidadea hobetzeko askoagaz, makinatxu bat aldaketa egin eta atal barriak be sartu doguz. Ahalegin horreek aintzat hartuz, igazko abenduan, Durangoko Azokaren bezperan, Buber Saria irabazi genduan, 'Interneten euskerea zabaltzen gehien lagundu dauan webgunea' kategorian.

Internet&euskadi alkartearen antolakuntzeagaz eta Eitb eta Eusko Jaurlaritzako [www.euskadi.net](http://www.euskadi.net) barruko Euskadi Informazino Gizartean erakundearen babesagaz, euskal web onenak saritzeko saria da Buber; sariaren izena Blas Pedro Urberuagaren ohorez jarri zan; Idahora emigrau eben artzainen semea berau eta 1994an, oso-osorik Euskal Herriari eskainitako lehenengo webgunearen sortzailea izan zan.

*Bizkaie!* Aldizkariak irabazitako Buber sariagaz, oro har mendebaldeko euskereak irabazi dau, izan be, orain horrenbeste denpora ez dala etxe barrurako edota lagunarterako berbakeratzat eukelako askok eta askok eta sari honegaz, zeozelan bizkaiereak edozein gai, giro eta arlotan erabilteko moduko berbakerea edo komunikazinarako tresnea dala erakutsi daualako argi. Horrezaz ganera, diseinuaren erakargarritasuna eta edukinen aberastasuna, banaketea zein aukeraketea be kalidadekoa dala erabagi dabe bozketaren bi faseetan parte hartu daben milaka internautek zein gizarteko sektore desbardineta kideez osotutako epaimahaiak.

### 3.2.2.- *Bizkaie!* aldizkariaren helburuak

Mendebaldeko euskerea eta, oro har, euskerea sustatzeko helburuagaz sortu zan Bizkaie! eta mendebaldeko berbeteak Sarean lekua behar ebala pentsau gendualako.

*Bizkaie!* aldizkariaren helburuak:

- Euskerearen ondarea sustatzea, euskerearen aldeko interesa sortarazotea eta gure kulturearen ganeko informazioa emotea (euskalkiak, bertsoak, Euskal Herriaren historiako pasadizuak eta bestelakoak jorratzea mendebaldeko euskalkiari indarra eta prestigioa emonaz).
- Sareari esker, mendebaldeko euskerea munduan zabaltzea.
- Gaurkotazuneko gaiak jorratuz, mendebaldeko euskeraz idatzitako testuak sortzea eta sustatzea.
- Bizkaierazko irakurzaletasuna bultzatzea.
- Mendebaldeko euskerea eta teknologia barriak buztartzea.
- Mendebaldeko euskerea eskoletan be sartzea, bidebatez ume eta gazteen hizkuntza gaitasuna sendotuz.
- Ikastola, ikastetxe, euskaltegi edo unibersidadeetan erabili daitekezan bizkaierazko testuak sortzea.
- Etxean eta lagunartean ez eze, bizitzako ganerako arloetan be mendebaldeko berbetea erabili ahal izateko aukerea emotea (arlo ludikoa beren beregi jorratuz).
- Mendebaldeko euskerearen batasun eta normalizazio prozesuan laguntzea.
- Bizkaiko kulturearen eremu osora heltzea: kultur etxeak, liburutegiak, gizarte alkarteak, udaletako euskera zerbitzuak, Administrazioa, gazteria, aterpetxeak, udalekuak..., ikastolak, ikastetxeak, Estaduko eta atzerriko Euskal Etxeak..., azken finean, *Bizkaie!* aldizkariaren gizarteratze prozesuan pausuak emoten jarraitzea.

#### **4.- Euskerazko webguneen eragingarritasuna**

##### 4.1.- Euskerazko webguneetan ibiltzen diranen ezaugarriak

Eustat, Euskal Estatistika Erakundearen arabera, EAEko herritarren artean 2004ko urtarriletik bagilera % 34 hazi da euskerazko webguneetan ibiltzen diran euskaldunen kopurua, guztira, 98.000. Horreetatik % 71,1 35 urtetik beherakoak dira eta ikasketei jagokenean, % 51,4k goi mailako ikasketak daukiez. Ganera, hiru erabiltzailetik bi, % 63,1 inguru emakumezkoak dira.

Beste alde batetik, ibiltari euskaldun gehienak Bizkaian bizi dira, % 44,1 hain zuzen be. Ehuneko hori lurralde horretan bizi diran euskaldunen proportzioa baino apur bat handiagoa da.

Internet erabilten dabenen kopurua igon egin da: 2004ko bigarren hiruhilekoan Sarean sartu diran 15 urte edo gehiagoko erabiltzaileak 618.000 izan dira, hau da, 15 urte edo gehiago dabezan EAEko biztanleen % 34,3.

4.2.- Euskerazko edukinak daukiezan web orriei buruzko ondorioak

- Euskal Herriko webgune danak kontuan hartuta (elebidunak, euskera hutsezkoak eta
- Erdiak baino gehiago herri-erakundeenak, irabazi asmorik bako alkarte pribatuenak edo ikastetxeenak dira. Oso gitxi dira enpresa mundukoak.
- Euskerazko edukinak daukiezan herri-erakundeen web orrien erdiak baino gehiago Eusko Jaurlaritzarean edo Hego Euskal Herriko udalenak dira.
- Ipar Euskal Herriko herri-erakundeen euskerazko web orririk ez da agiri.
- Nafarroako herri-erakundeen web orriak oso urriak dira (sail horretakoen % 6).
- Euskerazko edukinak daukiezan web guneen hasierako orrien % 25ek espainieraz daukiez edukinak.
- Irabazi asmorik bako alkarteen kasuan, orri nagusietan euskera bakarrik edo euskerea nagusi agiri da erdietan baino gehaigoetan.
- Gitxi dira Internetek ahalbidetzen dituan edukin multimedia, interaktibidadea eta transakzinozkoak eskaintzen dabezanak. Erdiak baino gehiagok edukin estatikoak bakarrik daukiez.

Kontuak kontu, emoten dau web orrietan euskereak ohiko komunikabideetan daukan presentziaren antzekoa daukala eta ahulezia nagusiak lurralde eta arlo berberetan dituala.

#### Bibliografia

- <http://www.bizkaiera.net>
- <http://erabili.com>
- 'Euskarazko edukiak dituzten web guneen azterketa'. Andoni Sagarna.
- 'Euskararen senda belarrak'. Koldo Zuazo.
- 'Bizkai euskeraren jarraibide liburua. Labayru Ikastegia.